водосорбційної здатності ґрунту. Після вирубування старовікових дубів, у верхній частині ґрунтового профілю змінився характер кількісного розподілу гігроскопічної вологи. Встановлено тісний зв'язок (r=0,78) між змінами вмісту карбону органічних сполук і гігроскопічною вологою ґрунту до глибини 40 см. В едафотопі пасовища різко змінюється характер кількісного розподілу гігроскопічної вологи у профілі ґрунту порівняно з едафотопом старовікового деревостану. В едафотопі пасовищної екосистеми також виявлено тісний кореляційний зв'язок між вмістом карбону органічних сполук у верхній частині профілю ґрунту і вмістом в ньому гігроскопічної вологи (r= 0,78).

Отримані результати актуальні з огляду на вивчення механізмів глобальних кліматичних змін, зокрема парникового ефекту, а також причин інтенсифікації катастрофічних повеней, пов'язаних зі змінами водосорбційної здатності ґрунту. Кількісні зміни вмісту органічної речовини у ґрунті та його водосорбційної здатності внаслідок знеліснення, з одного боку, підтверджують важливий вплив рослинності на формування едафотопу, і з другого, – можуть бути критерієм оцінки антропогенної трансформації лісових екосистем.

Література

1. Гамкало З.Г. Активна фаза органічної частини ґрунту як його енергопластичний буфер: теоретичний підхід і проблема оцінки// Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 2003, вип. 13.4. – С. 270-275.

2. Гамкало З.Г. Хімія геосфер: лабораторний практикум для студентів природничих факультетів. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 195 с.

3. Городній М.М., Лісовал А.П., Бикін А.В. та ін. Агрохімічний аналіз. – К.: Арістей, 2005. – 476 с.

4. Копій Л.І. Шляхи поліпшення екологічного стану довкілля Яворівщини// Вісник НТШ, № 35, 2006.

5. Кучерявий В., Данилик І., Скробала І, Данилик Р. Урбанізаційне трансформування рослинного покриву верхів'я басейну ріки Дністер// Праці наукового товариства ім. Шевченка: Екологічний зб. – 3. Екологічні проблеми Карпатського регіону. – Львів: НТШ. – 2003, т. XI. – С. 81-93.

6. Мигунова Е.С. Леса и лесные земли (количественная оценка взаимосвязей). – М.: Экология, 1993. – 364 с.

7. Стойко С.М. Значение дубовых лесов и резерват "Корналовичи"// Карпатские заповедники. – Ужгород: Карпаты, 1966. – С. 80-85.

8. Стойко С.М. Эталоны природы. – Львов: Вища шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1980. – 120 с.

9. Чернявський М.В., Ященко П.Т., Геник Я.В., Шмідт П.А., Глазер Т. Рівнинні ліси верхньої частини долини Дністра і оцінка рівня їх трансформації// Дослідження басейнової екосистеми Верхнього Дністра. – Львів: 2000. – С. 75-95.

10. Чирков Ю.И. Основы агрометеорологии. – Л.: Гидрометеоиздат, 1988. – 248 с.

*УДК 630*627.3*

М.М. Запоточний, В.М. Клапчук – Прикарпатський НУ ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА "СОЛОТВИНСЬКЕ ЛІСОВЕ І МИСЛИВСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО"

Розглянуто оцінку сукупності природних, історико-культурних і соціально-економічних факторів, що визначають функціонування рекреаційного комплексу території ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство". Подано рекомендації

щодо можливих шляхів вирішення проблем, які існують в рекреаційній галузі досліджуваного лісгоспу.

Ключові слова: благоустрій лісів, рекреаційне лісокористування, рекреаційні ресурси.

M.M. Zapotochnuj, V.M. Klapchuk – Precarpathian NU named after Vasyl Stefanyk, Ivano-Frankivsk

Recreational resources of the "Solotvynske forest and hunter household"

The article characterises natural, historic-cultural and social-economical recreational resources at the territory of "Solotvynske forest and hunter household" and gives recommendations for better growing of recreational resources of this territory.

Keywords: forest prosperity system, recreational forest usage, recreational resources.

З розвитком суспільного виробництва, його інтенсифікацією зростає роль організації відпочинку. Для цього необхідне сполучення певних умов та ресурсів, а також організація їх використання. Відпочинок людини у спеціальній літературі називають рекреацією, а її поведінку, спрямовану на задоволення своїх потреб у відпочинку, лікуванні, компенсації життєвої енергії – рекреаційною діяльністю.

Розвиток рекреаційної території ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство", як і рекреаційного комплексу Івано-Франківської області взагалі, є пріоритетним напрямком економіки і культури, важливим фактором підвищення міжнародного престижу району, важливою умовою збереження історико-культурної спадщини, джерелом соціально-економічного розвитку, а тому є дуже актуальним. Сьогодні рекреаційний комплекс реалізує свої можливості лише на третину **[**6**]**. Це зумовлено низкою причин, серед яких:

- недосконаліть законодавства України у сфері рекреації;
- невирішеність питань з приватизації землі;
- недостатнє кадрове забезпечення сфери;
- нерозуміння важливості проблем рекреації тощо.

Передумови виникнення ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство". До найдавніших поселень Прикарпаття належить селище Солотвин, яке під назвою Краснопіль вперше згадується у Галицькому літописі XII ст. Населення Краснополя в XII-XIV ст. займалося переважно випасом худоби. Починаючи з другої половини XVIII ст., тут розвиваються такі промисли, як ткацтво, шевство, малярство, столярство, ковальство, кушнірство. Але найбільш прибутковим тоді вважався видобуток солі, яку вивозили ріками Бистрицею та Дністром до Галича, а звідти – за кордон. Розвиток соляного промислу став навіть причиною зміни назви цього населеного пункту в другій половині XVI ст. Польські магнати Яблонські нарекли його Солотвино. Поширеною на той час була державна монополія на сіль, сірники та інші промислові товари, які дорого коштували: ціни ж на сільськогосподарські продукти, навпаки, були надто низькі. Тому не дивно, що багато жителів Солотвина, замість солі, вживали сировицю – розчин, який видобували в сусідньому селі Маркові. Вони користувалися домотканим одягом, ходили в постолах **[**1**]**.

За Австро-Угорщини більшістю солотвинських лісів володів барон Лібіх і лише у 1928 р. їх разом із цехами, що переробляли деревину, перекупила відома німецька фірма "Глезенгер і К^{o}". Річний обсяг деревини на той час не був великим – 30-40 тис. м^3, водночас, навіть на половину місцеві лісівники не заліснювали вирубки, а про рубання, пов'язані із доглядом за лісами – молодняками, загалом навіть не йшлося. Можновладців найперше цікавила деревина, гроші. Менш-більш планомірний догляд за угіддями почався у 1940 р., коли на базі польсько-швейцарського акціонерного товариства, котре опікувалося лісами, громадських та приватних лісів було засновано Солотвинський лісгосп, а загальна площа його угідь становила 30 тис. га. Однак історія нового підприємства не була багата на успіхи – більшість планів "перекроїла" Друга світова війна, а після її завершення, рішенням нової влади угіддя лісгоспу було приєднано до Надвірнянського лісгоспу, а головну його садибу переведено в місто Надвірну.

Нову сторінку Солотвинського лісгоспу було написано аж у 1959 р., коли на базі колишньої Дзвиняцької озокеритової шахти, Росільнянського, Солотвинського, Порогівського та Гутянського лісництв створили Солотвинський лісокомбінат [18], з 1960 р. Солотвинський лісокомбінат Івано-Франківського тресту "Прикарпатліс". Впродовж кількох років тут були збудовані меблевий, бондарний, фанерний цехи, цех ширвжитку, механічна майстерня та допоміжні господарства в селах Молодькові, Росільній, Яблуньці (всього їх налічувалося 16, де було задіяно більше 3,5 тис. чол.), а з угідь, що згодом передані лісфонду, спершу було долучено Межеріцьке, у 1964 р. – Богородчанське, а ще через 3 роки – Сивульське та Манявське лісництва. В таких населених пунктах, як Бабче, Гута, Молодьків, Пороги, Росільна, Яблунька розташовані допоміжні господарства Солотвинського лісокомбінату. Варто зауважити, що у селі Пороги було створено лісопункт Солотвинського лісокомбінату, який постачав ділову деревину Брошнівському ДОКу Рожнятівського району і Дзвиняцькому фанерно-меблевому цеху. Лісопункт виготовляв також хвойне борошно – корм для великої рогатої худоби. Крім згаданого вище господарства, на території Росільної знаходилося Росільнянське лісництво, що охоплювало площу 4100 га.

На території села Гута розміщено Межеріцьке, Гутівське та Сивульське лісництва. На базі Дзвиняцької шахти було відкрито фанерний цех Солотвинського лісокомбінату, прокладено вузькоколійну залізницю до цеху. А в 1962 р. завершено спорудження нового фанерного цеху, обладнано клеїльне відділення, значно розширено і переобладнано меблевий цех.

У створеному лісокомбінаті скоро налагодили лісонасіннєву справу, створили цілу систему розсадників, розпочали закладку лісів на типологічній основі, налагодили заготівлю деревини, виготовлення на підприємствах комбінату стільців із гнуто-клеєних деталей, меблі для дитячих дошкільних закладів, крісла для кінотеатрів і клубів, а із відходів фанерного виробництва – щитового художнього паркету. Чимало старань докладали місцеві лісівники, щоб належно доглянути заповідні урочища та пам'ятки природи.

Природно-рекреаційні ресурси. Унікальні природні умови для відпочинку будь-якої пори року роблять територію ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство" популярним туристичним куточком у Карпатському регіоні. Природно-кліматичний потенціал, мальовничі краєвиди, чисте повітря гірських лісів, цілющі мінеральні джерела, туристичні маршрути, гірськолижні спортивні траси, туристичні бази, пансіонати, санаторії, спеціалізовані лікувальні заклади можуть набути вирішального значення для майбутнього економічного розвитку регіону. Динамічний розвиток тут туристичної галузі відбувається завдяки створенню сучасної відпочинкової інфраструктури з високим рівнем сервісу, появі нових туристичних продуктів (кінний та велотуризм, дельта- і парапланеризм, "зелений" туризм).

Територія ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство" багата на різноманітні природні ресурси. Тут є поклади нафти, природного газу, кухонної солі, озокериту та торфу, гідромінеральні, лісові та рекреаційні ресурси. Через територію Богородчанщини протікають ріки Бистриця Солотвинська та Бистриця Надвірнянська, які належать до басейну ріки Дністер. Клімат помірно-континетальний, з прохолодним літом та м'якою зимою. Середня температура липня становить +18 ^{o}, січня – -6 ^{o} **[**12, 13**]**. Тут діє мережа рекреаційних закладів: державний лікувально-оздоровчий комплекс "Синьогора", база відпочинку "Гута", санаторій-профілакторій "Бистриця", мисливський клуб "Космечара", готельно-відпочинковий комплекс "Лісова пісня".

Програмою розвитку туризму в районі передбачено створення матеріальної бази для мандрівок на гірських велосипедах та конях. Тут є всі умови для занять зимовими видами спорту, заплановано спорудження гірськолижного підйомника довжиною 1,5 км. Одним з пріоритетів туристичної галузі району є розвиток сільського зеленого туризму, який дає змогу не тільки відпочити, а й ознайомитись з народними промислами, фольклором, національною кухнею. Сучасні гостинні двори – це затишні мініготелі з комфортними номерами, саунами, старовинними національними стравами з екологічно чистих продуктів. Це походи в ліс за грибами і ягодами, риболовля та етнографічні екскурсії. Нижче наведемо описи територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, що розташовані на території лісгоспу, і є основою рекреаційної діяльності **[**4, 9, 10, 14**]**.

Геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення "Старуня". Однією з унікальних геологічних пам'яток не лише ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство", але й України, є геологічна пам'ятка загальнодержавного значення "Старуня". На південно-західній околиці с. Старуня на лівому березі р. Великий Луковець на площі 60 га спостерігається надзвичайно цікаве явище природи. У зоні старих озокеритових копалень та відробленого нафтового промислу на початку 1970-х років пробудились і почали активно діяти невеликі, але досить густо розташовані, водні, розсолові, газові, нафтові та змішані джерела і посеред них – мікрократери своєрідних вулканів, які вивергають не розплавлену магму, а глинисто-водяну пульпу. На заповідній території функціонують в різні періоди від 3 до 20 таких кратерів діаметром від кількох сантиметрів до 0,5-0,6 м і висотою від 0,2 до 2 м. Гли-

нисті потоки з кратерів розпливаються на віддаль до 60-70 м, стікаючи у потічок Озокеритовий, що впадає в р. Великий Луковець.

У глинистій емульсії, що витікає з кратерів, виявлені кристали сфалериту, марказиту, арсенопіриту, стронціо-бариту, гіпсу, самородної сірки та інших мінералів. Активність джерел і грязевих вулканів помітно збільшується до і після потужних землетрусів, що відбуваються в Середземноморсько-Каспійському тектонічному поясі. Такі періоди активізації спостерігались після землетрусів у Румунії, Югославії, Італії, Ірані, Вірменії, що мали місце в 70-80 роках. Старунський вулкан заявив про себе у 1977 році, коли в Румунії стався землетрус, поштовхи якого були відчутні і на Прикарпатті. Тоді ж на північній околиці села відбувся зсув ґрунту, що утворив невелику долину з озерцем. Відтоді вулкан і не заспокоюється, "дихаючи" через десятки міні-кратерів.

На ділянці є джерела прісних і 5 типів мінеральних вод. Це хлоридні розсоли, багаті натрієм і калієм, а також сірководневі, йодо-бромні, залізисті і вуглекислі води. Всі вони супроводжуються виділенням легких газових вуглеводнів (метан, етан), а в окремих джерелах, – ще й сірководню і бітумів. На території геологічної пам'ятки виходить на поверхню більше 300 постійних і тимчасових джерел прісної та мінералізованої води.

У південній частині території при розробленні покладів озокериту в 1906 і 1929 рр. у потужному сімнадцятиметровому шарі четвертинних торфово-болотних відкладів було знайдено туші мамонта, шерстистих носорогів, оленя, косулі та інших тварин пізнього пліоцену, які чудово збереглись завдяки консервації в болотних осадах в суміші з нафтою та озокеритом. Тіла цих дивовижних крупних звірів зберігаються у Львівському і Краківському природних музеях. Припускається, що надра "Старуні" зберігають ще багато захоронень подібного типу, тому це має значну наукову цінність.

У південно-західній частині цієї заповідної території археологи відкрили поселення людей мезоліту, яке належить до одних з найбільш древніх поселень, відомих в Європі. За сукупністю всіх своїх характерних особливостей пам'ятка природи "Старуня" – геологічний музей, природна лабораторія процесів сучасного мінералоутворення, єдине місце на Прикарпатті, де на невеликій території надзвичайно зближені і взаємозв'язані процеси, схожі на існуючі в різних частинах світу – це грязеві вулкани Керченського півострова, грифони Челекена, джерела газу, мінералізованих вод і розсолів Тунісу та Каліфорнії.

Заповідне урочище "Міжгір'я", площею 539 га, знаходиться в Росільнянському лісництві. Розташоване в Майданському передгір'ї – найвищому передгірському районі Передгорганського Передкарпаття. Абсолютна висота 500-600 м, схили від південно-західного до північно-східного, крутизною до 15^0. Тут поширені буково-смереково-ялицеві ліси у віці 100-130 років, переважно одноярусні. При повноті 0,3-0,4 місцями утворюється другий ярус, в якому домінує бук. Є домішка ялиці і смереки.

Заповідне урочище "Люблінець" знаходиться в Солотвинському лісництві. Як свідчать народні перекази, свою назву воно дістало від того, що свого часу князь Данило Галицький любив тут полювати. У "Люблінці" пере-

важають 50-60 літні букові насадження з домішкою граба, берези, ялиці. Найстарші дерево- стани бука мають вік 100-120 років, повнота 0,3-0,4. У низькоповнотних лісостанах формується другий ярус також з перевагою бука. Гарним ростом у "Люблінці" відзначається ялиця біла. У післявоєнні роки тут, на бучинах, в окремих місцях створювались культури смереки європейської. Заповідне урочище "Люблінець" є резерватом низькогірної екоформи бука лісового, в ньому є сприятливі умови для ведення мисливського господарства.

У басейні Бистриці Солотвинської в Гутянському лісництві є заповідне урочище "Бистрий" (187 га) – місцезростання сосни кедрової європейської, що занесена до Червоної книги України. Вона входить до складу смерекових деревостанів на висоті 1200-1400 м н.р.м. Висота кедра досягає 18-20 м, діаметр – 30 см.

Загальнозоологічний заказник місцевого значення "Чорний ліс". "Як їхати гостинцем із Станіславова в Карпати, то минувши Лисець, починає майоріти праворуч смуга лісів, що ген-ген у сизій далині зливається з карпатськими горами., і весь той простір до війни був покритий лісом; якимось якби темнішим як інші ліси. Деколи, особливо під дощ, цей ліс видається гранатовим, майже чорним. Це і є "Чорний ліс". Такими словами починається розповідь про "Чорний ліс" Богдана Лучиківського, одного з авторів "Альманаху Станіславської землі", виданого у 1975 р. у далекому зарубіжжі.

Як зазначає автор, деревостани у Чорному лісі були переважно шпилькові (смерекові та ялицеві) з домішкою бука, осики, берези, явора, липи, граба. Місцями, зокрема, на калуським боці, росли чисті букові деревостани. У підліску буйно росла ліщина, калина, на мокровинах – лозина. У зрубах буяли ожинники і малинники. По галявинах і зворах – високі трави, осока і очерет. Де-не-де, в недоступних місцях траплялися старі вітроломи, в які людська нога не ступала.

Взагалі, Чорний ліс був недоступний, і може тому багатий на ловецького звіра. Водилися тут стадами дикі кабани, безліч козуль, місцеві олені й захожі, що зимою стадами спускалися сюди з високих гір. І ведмідь заходив сюди з недалеких Карпат, і вовки зимою забігали з гір вслід за поживою. З дрібної звірки були в чорному лісі: лиси, борсуки, куниці, тхори, ласки, горностаї, вивірки, не бракувало і зайців, жили видри, норки, а в лісових гущах – і дикий кіт. Життя у Чорному лісі було мирним і тихим, і так тривало із століття в століття, аж до першої світової війни. Тоді потерпіли ліси поблизу села Посіч: багато дерев вирубали воюючі війська на мощені дороги, багато понищили гарматним вогнем.

Після війни ліс заростив свої рани, запанували тиша і спокій, "така, що дзвоном дзвонить". Так тривало аж до 1939 р., коли розпочався справжній погром на Чорний ліс. За два роки було вирубано 10-річну норму. Тисячі, якщо не десятки тисяч кубометрів при тому було безглуздо змарновано: їх вирубували в місцях, звідки не можна було вивезти, – вони там і гнили.

У кінці сорокових років лісові масиви Чорного лісу передані у користування військового відомства і подальше знищення цього дива природи відбувалося вже під завісою секретності. Особливо не поталанило братам на-

шим меншим: для простих смертних Чорний ліс був забороненою зоною, а для людей у погонах – це був справжній мисливський "клондайк". Бувало у 30-х роках, тут, на багатих кормом угіддях, налічували до трьохсот благородних оленів – справжніх лісових красенів. Хоч із плином літ популяція цих звірів помітно зменшувалась, але щороку олені все ж спускались з гір, та тільки їм відомими стежками добирались до Чорного лісу.

Природоохоронці давно звернули увагу на унікальність середовища перебування більшості видів тваринного світу області в Чорному лісі. Чорний ліс – це один із масивів, який з'єднує лісові передгірські угруповання з лісовими масивами Карпат, що дає змогу в екстремальних умовах суворих багатосніжних зим мігрувати багатьом видам, щоб вижити, з гірської частини в рівнину. До речі, на території всього Передкарпаття олень благородний був постійним представником лише Чорного лісу.

Географічне положення, рельєф, мережа річок і потоків, структура лісового фонду, багата кормова база тваринного світу, мозаїчність території, великі масиви насаджень дають змогу мати тут оптимальну чисельність майже всіх видів мисливської фауни для забезпечення максимального їх відтворення і поширення на інші території.

Загальна площа загально-зоологічного заказника "Чорний ліс" становить 15,1 тис. га. Він розташований у Передкарпатті на акумулятивно-терасових межиріччях і долинах рік на висоті 400-500 м н.р.м. Територія заказника обмежена з півночі і північного сходу автомобільною дорогою Івано-Франківськ – Калуш, із заходу і півдня – землями Краснянського і Росільнянського, зі сходу – Івано-Франківського лісництв.

Територія заказника за рельєфом поділяється на дві частини. У північно-східній частині основного масиву рельєф дещо горбистий, решта території заказника є широким плато, причому близько 1 % площі знаходиться на болотах. Через заказник протікають декілька невеликих річок (Луква, Луквиця), які беруть початок у південній частині лісового масиву.

У лісовому фонді переважають похідні насадження смереки, які займають 45 % вкритих лісом земель, і ялиці (19 %). Найбільш поширеними типами лісу є вологий буково-смерековий суяличник (40,6 %), волога буково-ялицева скрадень (36,4 %), волога ялицева судіброва (4,6 %). Переважають молодняки і середньовікові насадження, які займають, відповідно, 50 % і 37 % вкритих лісом земель. Стиглі деревостани мають незначну площу і представлені невеликими ділянками ялицево-букових пралісів.

Згадані лісові масиви за своїми природно-кліматичними умовами, географічними положенням, структурою лісового фонду найбільш сприятливі для відтворення і розселення благородного оленя, а також рідкісних і зникаючих видів фауни: ведмедя, рисі, борсука, широковуха звичайного, тетерука, пугача, лелеки чорного, полоза лісового та ін.

Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Скит Манявський" охоплює шість кварталів (32-37) на території Манявського лісництва і розміщений в діапазоні висот 510-810 м н.р.м. на південних та західних схилах Карпат. Це один з наймальовничіших ландшафтів. Крім ялинових лісів,

які тут переважають (65 %), у заказнику зростають рідкісні насадження з перевагою ялиці білої (25 %), а також еталони мішаних шпильково-листяних деревостанів з ялини і бука (10 %), які мають ґрунтозахисне і водорегулювальне значення. Більшість насаджень середньовікові, їх вік перебуває в межах 50-80 років. Крім наведених вище видів, тут ростуть модрина, явір, береза. У південно-західній частині масиву знаходиться унікальне насадження модрини польської.

Крім цінних рослин, мальовничий природоохоронний ансамбль заказника доповнює чудове озеро та неповторні скельні утворення, які збільшують цінність цих природних екосистем. Ландшафт доповнюють і гармонійно вписуються в нього галявини, струмки, плантації плодово-ягідних культур, екологічні стежки, а також велична споруда Манявського лісництва, виконана в готично-гуцульському стилі.

Описуване урочище широко відоме як місце розташування православного центру духовності, старовинного монастиря Скиту Манявського, заснованого на початку XVII ст. – пам'ятки архітектури і одного з найпопулярніших туристичних об'єктів посеред величного карпатського лісу. У двадцяти відреставрованих приміщеннях монастиря вже більше 15 років діє історико-архітектурний музей. Ця пам'ятка архітектури є вдалим поєднанням гірського рельєфу і фортифікаційних оборонних та християнських споруд. Тому весь описаний вище комплекс має велике природоохоронне, лісівниче, естетично-виховне та історичне значення.

Згідно з легендою, монастир завжди потопав у величному дрімучому пралісі, який ретельно оберігався монахами. Дерева по висоті перевищували навіть фортифікаційні споруди та церкву монастиря. Було заборонено використовувати ростучі рослини на паливо в окрузі близько 6-8 кілометрів від монастиря. Багато разів ліс страждав від погромів і пожеж в зв'язку із нападом завойовників. Особливо він був знищений турецькими грабіжниками та кримською ордою.

Хоч весь лісовий комплекс заказника безумовно є цінним, але особливо слід відзначити деревостан модрини польської, який зростає в заказнику. Ще до створення заказнику це насадження входило в резерват "Манява-Скит". Вік його 120 років, зростає на західному схилі гори. Середня висота рослин 27 метрів, середній діаметр – 40 сантиметрів. В даний час модринове насадження досить розріджене і його повнота не перевищує 0,3-0,4.

Через гарне плодоношення модрини та розповсюдження насінням, вона зростає і в прилеглих до основного насадженнях ділянках. Чим дальше від материнського деревостану, тим менше модрини трапляється в складі насаджень. Поодиноко її можна зустріти на десятигектарній площі лісу та північно-західних схилах. Тут модрина зростає в лісовому підрості у віці 10-25 років. Абсолютна висота ділянки, де зростає модрина польська, понад 600 метрів. На сьогодні тут створено постійно лісонасіннєву ділянку, всі дерева понумеровані. Лісівники вживають заходів щодо збереження модрини польської, розширення площ цієї лісоутворювальної породи, яка перевищує продуктивність, біологічну стійкість та захисні властивості наших лісів. Біля підніж-

жя гори, яка відведена в заказник "Скит Манявський", переливається дзеркально-чистими та синюватими водами ріка Манявка.

Головне завдання лісівників та природоохоронців – зберегти цей чудовий заповідний край для прийдешніх поколінь. Описаний вище заказник може слугувати взірцем охорони та збереження цінних природних комплексів. Регулярно тут здійснюють заходи з оздоровлення деревостанів. А для любителів подорожувати тут прокладено туристичні та екологічні стежки. З території заказника відкриваються чудові краєвиди.

Слід зауважити, що на території ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство" знаходяться також і ботанічні пам'ятки місцевого значення:

- "Велика Лопушна" – 1,2 га (Сивульське лісництво) – місце зростання тирлича жовтого – виду, занесеного до Червоної книги України;
- "Тис ягідний" – 0,01га (1 дерево) (Манявське лісництво) – реліктовий вид віком 80 років (вид занесено до Червоної книги України);
- "Мулівці" – 5,5 га (Межеріцьке лісництво) – місце масового зростання підсніжника звичайного, занесеного до Червоної книги України;
- "Бір Величків" – 2,1 га (Яблуньське лісництво) – верхове болото (торфовище) з реліктовою рослинністю – багном болотяним, журавлиною дрібноплідною, плавуном булавовидним, багатьма видами мохів та осок;
- "Солотвинські дуби" – 0,3 га – дванадцять особин дуба звичайного віком понад 350 років;
- "Дуб звичайний" (1 дерево на площі 0,01 га) в с. Молодьків, висотою 34 м, діаметр стовбура 190 см, обхват стовбура – 6 м, вік – понад 300 років.

На території ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство" знаходиться дендрологічний парк загальнодержавного значення "Діброва", площею 8,0 га. Засновано його в 1972 р. Колекція парку налічує понад 300 видів деревних і чагарникових порід. Серед них цікаві колекції модрини, смереки, сосни. Тут зростають рідкісні у Карпатах тис ягідний та ільм гірський. Багата колекція інтродукованих видів. Це є база наукових досліджень Українського науково-дослідного інституту гірського лісництва.

Витвори природи та людські сліди залишили своїм нащадкам незрівнянну красу та беззаперечне багатство – Манявський водоспад з висотою падіння води 18 метрів. Ця місцевість приваблює око найвибагливішого туриста, який віддає перевагу пішохідному чи велотуризму. Манявський водоспад, а точніше каскад з трьох водоспадів, вирує під височенною прямовисною скелею, на висоті 713 м н.р.м. Біля середнього – розлоге кам'яне плато утворює рівне, неначе викладене плиткою дно. Нижній – найвищий водоспад Українських Карпат висотою 18 метрів. Як правило ці витвори природи відвідують так звані організовані групи туристів (через складний доступ їх сюди привозять). Манявський водоспад займає площу 1 га.

Кліматичні ресурси рекреації – невичерпні природні ресурси, що містять сонячну енергію, вологу та енергію вітру. Кліматичні ресурси не споживаються безпосередньо в матеріальній та нематеріальній діяльності людей, не знищуються в процесі використання, але можуть погіршуватися (забруднюватися) або покращуватись за умови цілеспрямованої діяльності.

Клімат на території ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство" загалом м'який, помірно-континентальний. Цю територію можна віднести до таких, де більш-менш сприятливі природні умови як для літніх, так і

для зимових видів рекреації. Комфортні природні умови для розвитку літніх видів відпочинку, туризму. Кліматолікування існує не тільки влітку, а й на початку осені і в другій половині весни. Тривалість сприятливого періоду для зимових видів рекреації становить від 90 до 110 днів.

Для зимових видів відпочинку найсприятливіші умови існують на гірських масивах, де період занять гірськолижними видами відпочинку та спорту триває інколи навіть до 120 днів. Клімат перехідний від помірно-теплого волого західно-європейського до континентального східно-європейського. Тут властива вертикальна біокліматична поясність, що визначає лімітуючі чинники для розвитку природніх біоценозів. З висотою н.р.м. змінюється тепловий режим і режим зволоження, суми активних температур (сума температур вище $+10^{o}$C), а також кількість днів із сприятливими типами погоди.

Передгірний кліматичний район характеризується сумою активних температур $2200\text{-}2500^{0}$, кількістю опадів за теплий період 500-550 мм, за рік – 630-900 мм. Середня тривалість безморозного періоду 150-170 днів, вегетаційного – 190-215 днів. Весняні заморозки припиняються наприкінці квітня або на початку травня. Перші приморозки в багатосніжні зими тривають 105 днів, а в малосніжні тривалість морозів зменшується до 60-70 днів. Середня висота снігового покриву досягає 15-20 см **[**12, 13**]**.

Гірський кліматичний район характеризується сумою активних температур $1600\text{-}2200^{0}$, кількістю опадів за рік – 760-1060 мм. Середня тривалість безморозного періоду 160-170 днів, вегетаційний – 190-200 днів. Весняні заморозки припиняються в першій декаді травня, а настають – в середині жовтня. Стійкий сніговий покрив спостерігається майже щороку. Найчастіше він утворюється на початку грудня, а сходить у першій половині квітня. Середня висота снігового покриву дорівнює 30-40 см.

Тривалість рекреаційного літнього періоду в передгірній частині досліджуваної території 6 місяців (травень-жовтень), у гірській – 4 місяці (червень-вересень). Зимовий триває від 3 до 6 місяців. Сприятливі типи погоди у передгірному районі спостерігаються протягом 140-150 днів, у гірських районах – до 100-120 днів.

Сприятливі кліматичні ресурси сприяють кліматолікуванню. Під впливом клімату в організмі людини відбуваються позитивні зміни, які характеризують клімат як лікувальний фактор. Найбільш сприятливі в цьому відношенні кліматичні умови гірських територій. До сприятливих кліматичних факторів належать – чистота повітря і наявність в ньому фітонцидів, менш виражені коливання атмосферного тиску, температури і вологості повітря.

Історико-архітектурна спадщина ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство" **[**1, 2, 7, 8, 11, 15, 16**]**. На досліджуваній території знаходиться пам'ятка архітектури XVII століття – Манявський скит, заснований у 1606 р. уродженцем м. Тисмениці Й. Княгицьким, вихованцем Афонського монастиря. У 1621 р. Царгородський патріарх надав Скитові право ставропігії. Скит мав до 200 ченців і десятки підпорядкованих монастирів у Галичині, на Буковині та у Молдавії. У 1612 р. споруджена Хрестовоздвиженська церква. У 1620-1621 рр. монастир обвели оборонним муром з трьома вежами.

Стара скитська церква була спалена в 1676 р., тоді ж "турци монастирь нащь зруйновали, в котором братія наша й оть народа разного множество оть огня й меча й неволи пострадало".

За підтримки російських царів, молдавських господарів, місцевих ктиторів у 1681 році монастир був відбудований. За вірогідними джерелами, у скиті був похований гетьман України Іван Виговський. Протягом 1970-1980 років проводилась реставрація Скиту, згодом він був оголошений історико-архітектурним заповідником. Після передачі Скиту УПЦ КП у 1998 році в ньому розмістився чоловічий Хрестовоздвиженський монастир.

Богородчанський іконостас – одну з пам'яток українського сакрального мистецтва – було створено у 1698-1705 рр. Його автор – митець Йов Кондзелевич, творчість якого припадає на кінець XVII ст. і завершується у XVIII ст., є одним із найяскравіших постатей в історії українського малярства. Богородчанський іконостас – п'ятиярусний, із завершенням він належить до перехідних, де ренесансний характер змінює нове бароккове стильове вирішення. Крім того, він був копією Воздвиженської церкви, яка згоріла у 1676 р.; її збудували у 1620 р. за кошти Марії Могилянки на зразок київської Межигірської церкви. Іконостас, виконаний для церкви Воздвиження Чесного Хреста в Манявському монастирі, гармонійно доповнював велич архітектурного ансамблю та навколишньої природи.

Недовго судилося бути Богородчанському іконостасу в місці його початкового призначення. У 1785 р. австрійський цісар Йосиф II, ліквідовуючи всі православні форпости в Галичині, наказом № 1860 ліквідував Скитський монастир у Маняві. Церкву купила громада Надвірної. Шостого вересня 1785 р. іконостас демонтували і продали у Богородчани за 60 злотих. Цією датою історія започаткувала мандрівну долю іконостасу. Отже, подальшим місцем його знаходження була Троїцька церква, збудована у 1740 р. в с. Богородчани. У грудні 1924 року, завдяки бажанню і заходам громади Богородчан та активного клопотання митрополита Андрея Шептицького, Варшавське Міністерство охорони пам'яток перевезло іконостас до Львова для "…музеологічного перехування у Національний музей у Львові".

Визначною пам'яткою сакральної архітектури є дерев'яна церква Святих Апостолів Петра і Павла в с. Росільна, збудована в XIX столітті. Ця дерев'яна споруда зведена без жодного цвяха, а в її приміщенні знаходяться ікони, написані 300-400 років тому. Серед найдавніших релігійних споруд – костел отців-домініканів в Богородчанах (1691 р.), сторічна церква Святого Миколая в с. Глибівка, збудована, за легендами, на кошти Олекси Довбуша, а також три десятки храмів XVШ-XIX століть.

Музей історії села Саджави розміщений у десяти великих кімнатах, що відтворюють віхи історії, починаючи з часу заснування села і до сьогоднішніх днів. У музеї налічується більше трьох тисяч експонатів. Солотвинський краєзнавчий музей засновано в 1958 р. вчителем-краєзнавцем, а пізніше директором щкіл у Тисменичанах та Хриплині О. Феданком (1898-1983), який зібрав сотні цікавих експонатів з археології, нумізматики, етнографії, побуту та ремесел. До соціально-економічних рекреаційних ресурсів нале-

жить вся рекреаційна інфраструктура населених пунктів, що входять або межують з територією ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство" [3, 5, 17]. Серед них є об'єкти, що заслуговують на увагу.

Добре відомий туристам готельно-відпочинковий комплекс "Лісова пісня". Всього за 30 км від Івано-Франківська і за 20 км від села Гути, яка вже котрий рік поспіль є місцем відпочинку Президента України, в екологічно найчистішій зоні Європи перед туристами гостинно відчинив свої двері готельно-відпочинковий комплекс "Лісова пісня". Ошатні будинки швейцарського стилю здалека привертають увагу подорожуючих і запрошують покуштувати смачними стравами української та європейської кухні. "Лісова пісня" – це ресторан у старовинному стилі XVIII ст., готель з одномісними та двомісними номерами, сауна з фіточаями, фруктовими узварами та запашним карпатським медом, більярдний та камінний зал, конференц-зал.

Не менш популярний серед любителів відпочивати в гірській місцевості – державний оздоровчий туристичний комплекс "Синьогора" в селі Гута. Подолавши 60 км від обласного центру в південно-західному напрямі, потрапляєш в серце казкових вічнозелених Карпатських гір – село Гуту. Пансіонат "Синьогора" – трьохповерхова споруда, збудована в гуцульському стилі, яка здалека приваблює увагу гостей. База готова одночасно прийняти 120 чоловік. Тут діє оздоровчий комплекс з сауною, басейном, ваннами підводного масажу, сучасною діагностичною апаратурою, бювет з мінеральною водою типу "Нафтуся". Поряд – дерев'яні котеджі для сімейного відпочинку з усіма зручностями. До послуг гостей – шашлики та страви гуцульської кухні в "Колибі" – затишному дерев'яному кафе.

Готельно-відпочинковий комплекс "Діброва" (с. Підгір'я Богородчанського району) має комфортабельні готельні номери; ресторанний зал на 150 місць з українською та європейською кухнями; сауну з басейном; відпочинкову кімната з каміном; літню терасу, альтанки; відпочинок у лісі з приготуванням шашликів на мангалі.

Туристично-оздоровчий комплекс "Космечара" (с. Міжгір'я) розташований в мальовничому місці серед смереково-букового лісу. До послуг відпочивальників комфортабельні номери, ресторан у старовинному стилі з оригінальними стравами, сауна з фіточаями, басейн із джерельною водою. Для любителів активного відпочинку туристичні мандрівки, полювання, рибалка, кінні прогулянки. Навколишні лісові угіддя багаті грибами, малиною, ожиною, чорницею.

Відпочинковий комплекс "Бистриця" (с. Раковець Богородчанського району) розташований на лівому березі ріки Бистриці Солотвинської за 35 км від міста Івано-Франківська та за 15 км від Богородчан. До послуг відпочивальників комфортабельні готельні кімнати, ресторан, банкетний зал, відпочинкова кімната з каміном, настільний теніс, більярд.

У районі популярними є ресторани "Лісова пісня" (с. Глибівка), "Діброва" (с. Підгір'я), "Міжгір'я" (смт. Солотвин); кафе "Ватра" (смт. Богородчани), "Княже" (смт. Богородчани), "Престиж" (смт. Богородчани), "Гранд" (смт.Богородчани), "Бистриця" (с. Раковець), "Корчма на озерах" (с. Підгір'я), "Колиба" (с. Жураки) тощо.

Виходячи з природних особливостей місцевості і цільового призначення лісів проведено функціональне зонування території ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство" з виділенням зони екстенсивної рекреації. Переважаючим типом ландшафту в рекреаційних лісах є закритий (70,8 %), питома вага напіввідкритого і відкритого ландшафтів, відповідно, становить 13,6 % і 15,6 %. Фактична ландшафтна структура лісгоспу близька до оптимальної. Насадження рекреаційних лісів характеризується: середнім класом естетичної оцінки – 1,2, рекреаційна оцінка – вища середньої, клас стійкості – високий, ступені прохідності і проглядності – середні.

Всі показники рекреаційних лісів показують, що ці ліси можуть використовуватися для відпочинку населення без додаткових заходів (табл. 1).

Табл. 1. Розподіл загальної площі рекреаційних лісів за функціональними зонами

Функціональна зона	Лісництво, № кварталів, що входять в зону	Площа, га
Зона екстенсивної рекреації	Богородчанське лісництво, кв. 1-4, 7-11, 27-29	788
	Солотвинське лісництво кв.7	100
Усього по лісгоспу		888

Ліс – найважливіша природоутворювальна частина навколишнього середовища. Він позитивно впливає на клімат, очищення атмосфери. Найбільш широко в культурно-оздоровчих цілях використовуються рекреаційні ліси лісгоспу, площа яких становить 888 га. Розподіл цієї площі за показниками ландшафтної характеристики наведено вище.

У цілому територія рекреаційних лісів характеризується високим класом стійкості насаджень хвойних і твердолистяних порід. З рекреаційної і естетичної точок зору найбільш цінними є насадження ялиці білої, дуба червоного, дуба звичайного, бука лісового, що враховується при проектуванні заходів з їх благоустрою (табл. 2).

Табл. 2. Місця знаходження намічуваних елементів благоустрою

Запроектовані заходи	Одиниці виміру	Обсяги заходів	Термін виконання
Організація наочної агітації: • карта-схема території лісопаркової частини лісів зеленої зони; • вказівники	шт.	1 10	10 років
Влаштування автозупинок	шт.	7	
Влаштування аншлагів	шт.	7	
Оформлення арок і панно	шт.	7	
Будівництво спортивних майданчиків	шт.	2	
Влаштування лісових меблів	шт.	3	
Влаштування малих архітектурних форм: • лавки для відпочинку; • навіси від дощу; • місця для куріння; • сміттєзбирачі	шт.	10 10 10 10	Поновлення через кожні 5 років

Унаслідок здійснених досліджень можна зробити такі рекомендації щодо покращення рекреаційного лісокористування в ДП "Солотвинське лісове і мисливське господарство":

- видати путівник "Туристичними стежками Солотвинщини" з детальним описом туристичних маршрутів, цікавих об'єктів не тільки лісового господарства, а й населених пунктів та історичних подій, які мали місце на цих теренах;
- створити сайт "Солотвино туристичне";
- покращити рекламне забезпечення рекреаційної інфраструктури підприємства;
- удосконалити мережу туристичних маршрутів;
- взяти на облік всі джерела води на туристичних маршрутах, облагородити їх, здійснити дослідження їх складу та скласти відповідні паспорти;
- розчистити туристичні стежки, зняти завислі дерева, підправити переходи через потічки і річки, поновити маркування маршрутів;
- на місцях привалів відремонтувати та встановити нові навіси;
- збільшити кількість інформативного матеріалу про особливості лісових насаджень, природо-заповідні об'єкти та історичні події;
- виділити місця зі значним рекреаційним навантаженням і обмежити туди рух груп;
- вивчити можливості залучення садиб місцевих жителів та вільних кімнат в лісництвах і на лісових кордонах для проживання туристів;
- організувати автомобільні, кінні та комбіновані туристичні маршрути для окремих груп туристів зі залученням засобів пересування місцевого населення;
- організувати платні стоянки особистого транспорту туристів в початкових та кінцевих точках маршрутів;
- закріпити за працівниками лісової охорони притулки (лісові будинки) для підтримання в них належного порядку;
- визначити на схемах туристичних маршрутів ягідників та грибних місць;
- вивчити можливості та запропонувати туристам послуги придбання ними продуктів харчування місцевого виробництва та виробів місцевих умільців;
- розширити співробітництво з місцевими музеями для долучення їх в маршрути;
- організувати приватну структуру, яка могла б орендувати майно, мисливські угіддя, ділянки лісу для промислової заготівлі чорниці, малини, грибів та інших продуктів побічного користування лісом;
- залучити кооперовані кошти працівників лісового господарства для створення нових рекреаційних закладів;
- використати етнографічні особливості місцевого населення для створення етнографічно спрямованого туризму;
- на туристичних маршрутах визначити небезпечні місця для пересування (каменепади, зсуви, обвали тощо) та встановити там попереджувальні знаки;
- оптимізувати мисливські тури для українських та іноземних туристів;
- вивчити негативний вплив рекреаційного лісокористування на лісові екосистеми та запропонувати заходи щодо його зниження.

Література

1. Бабій В. Замки Богородчанського краю: Історичний нарис. – Івано-Франківськ, 200. – 15 с.

2. Бурдуланюк В. Пам'ятки культури Івано-Франківщини. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. – 56 с.

3. Відпочинок в українському селі: Івано-Франківська область// Село – мов писанка: Путівник із зеленого туризму. – К., 2005. – С. 32-35.

4. Геологічні пам'ятки природи// Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 115-124.

5. Гетьман В. Рекреаційні гірські ландшафти Івано-Франківської області: питання теорії та практики районування// Нац. природні парки: пробл. становлення і розв.: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Яремче, 2000. – С. 28-30.

6. Голубчак О.І., Калуцький І.Ф. Екологічні проблеми лісів Івано-Франківщини// Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ, 2004, вип. 14.3. – С. 247-252.

7. Заник В. Максимець – Манява. Низькогір'ям **[**Сходження на гору, якої нема на карті**]**. – Карпати. Туризм. Відпочинок. – 2006, № 4. – С. 15-19.

8. Історико-культурні об'єкти Івано-Франківщини: **[**Перелік об'єктів туризму**]**// Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 164-166.

9. Клапчук В.М. З історії заповідної справи в Карпатах// Лісове госпо-во, лісова, паперова і д/о пром-сть. – К.: Будівельник. – 1989, № 2. – С. 15-16.

10. Клапчук В.М. Оптимізація заповідної мережі привододільної частини долини верхнього Пруту/ Мат. міжнар. наук.-практ. конф., присв. 30-річчю Карпатського біосферного заповідника "Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку". – Рахів, 1998. – С. 69-73.

11. Монастир Скит Манявський описаний Д. Вагилевичем/ Авт.-упоряд. Б. Гаврилів. – Івано-Франківськ, 2003. – 44 с.

12. Природа Івано-Франківської області/ Під ред. К.І. Геренчука. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1973. – 160 с.

13. Природа Українських Карпат. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1968. – 266 с.

14. Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини/ Упор. Приходько М.М. – Івано-Франківськ, 2000. – 272 с.

15. Скит Манявський: Корот. краєзн. путівник/ Упоряд., авт. передм. В. Бабій. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. – 16 с.

16. Скрипник І. Нариси Історії Скиту Манявського. – Богородчани, 1995. – 119 с.

17. Собашко В. Дорогами і стежками Карпат: Турист. путівник. – Львів: Центр Європи, 2003. – 328 с.

18. Матеріали лісовпорядкування держлісгоспів.

УДК 628.1:338

Доц. Н.С. Станасюк, канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка"; асист. Л.І. Дяченко – НЛТУ України, м. Львів

РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Розглянуто роль державного і ринкового регулювання в сфері рекреації. Визначено основні елементи регулювання регіонального ринку рекреаційних послуг.

Ключові слова: ринок рекреаційних послуг, державні регулятори, ринкові регулятори.

Assoc. prof. N.S. Stanasyuk – NU "L'vivs'ka Politekhnika"; assist. L.I. Dyachenco – NUFWT of Ukraine, L'viv

The regulation of regional market of recreation services

The role of state and market regulation in sphere of the recreation is discussed in the article. The basis elements of the regulation of regional market of recreation services are determined.

Keywords: market of recreation services, state regulation, market regulation

У сучасній науковій літературі ведеться дискусія щодо ролі ринкових і державних регуляторів у розвитку регіонального ринку рекреаційних послуг. Окремі вчені вважають, що сьогодні регулювання на регіональному рівні має ґрунтуватися на принципах економічного лібералізму. Переконливими